

KAČJI PASTIRJI V LITERATURI

Kaj pripovedujejo ljudje ob Ložnici.

Spisal M. Cilenšek.

II.

... Tako je bilo za preteklih dnij, ali sedaj vsega tega ni več. Odkar se je določil Ložnici pravilni tek s tem, da se je napravil na njenem desnem bregu nasip, ponehali so idilični časi v napominanem zmyslu. Ker so sedaj povódnji nehale razlivati kalno tekočino svojo daleč na krog, izgubila se je pri mladih ljudéh tudi skoro že popolnoma nespametna vera na k a č e, katere je voda dostikrat puščala blizu poslopjij. Sevéda so bile navadno samó neškodljive beloúške, a vera nánje je bila močnejša od prepričanja. Bog ne daj ubiti kačo, ki si jo našel v hiši, kajti vsak človek ima jedno in ako to usmrti, mora sam kmalu umreti. — In res, pripetilo se je, da je ubil mož v svoji hiši dokaj veliko kačo in ker se je kmalu na to prehladil in tudi hitro umrl, bili so sosedje še trdneje uvrjeni ob istioitosti trditve svoje.

Ker že govorimo o kačah, naj omenimo še p ó l š i ne, katera se je nahajala svoje dni blizu Godomeljske vasi. Nekako v sredi med vasjo in Ložnico je stala velikanska mlaka, po kateri se je ob povódnji voda dalje odtekala. Čézno je bila položena brv, ki je stala na koléh. Tod se je hodilo navadno, vendar otroci smo se te stranske poti vselej ogibali, kajti ob kraji je stala stara, zveržena in žlambóраста vrba, katera nas je vsakokrat opominjala na Vzveličarjevega izdajico, ki se je baje obesil na takem drevesi. Zato neki strohni vsaki vrbi notranji les! A to še ni bilo vse. Bolj nas je vznemirjala pólšina, ki je imela svoj vhod med vrbovimi koreninami. Tu je bilo kač brez števila. Kadar smo bili v družbi očetovi ali máterini, tedaj se sevéda navidezno nismo bali, toda po brvi nam je vendar kar sapo zapiralo. No, pa tudi ni bila šala, saj je v pólšini po pripóvedu kraljevala v e l i k a n s k a k a č a , ki je bila matica vsem tistim, ki so navadno plavale po mlakuži in so žabe ter drugo podobno golazen žive požirale. Osobito ob toplem vremeni je kar mrgolelo kačjih gláv, ki so se držale nad vodo, dočim je ostali život zvijaje se vodo rezal. Drugje se pač takih in jednakih nismo bali, ali tukaj je bila v obližji strahovita kraljica, ki je imela neznansko moč. Sevéda navadno ni nikomur nič žalega storila; dà, še pokazala se ni, temveč žedéla je v

svojem dvoru ovita trikrat okoli kamenite mize, na kateri se je svetila dragocena krona. Ta je ljudi najbolj mikala; toda gorje ónemu, ki bi se bil pritihotapil med to brezno gozden brez pravega vzroka samó z namenom, dostojanstva zunanji znak izpremeniti v blesteče koleske, ki bi mu utegnili trgati žepe. V takem položaji bi kraljica le zažvižgala in prihitelo bi toliko podložnic, da bi obsule predrzneža do glave in ga raztrgale na drobne kósce. Ker je torej nevarnost bila prevelika in je vsakomu življenje drago, umeti je lahko, da se ni našel človek, ki bi bil poskusil svojo srečo. Sedaj pa ne prihajajo nikomur take izkušnje več, in fantje, gredóci na vojaški nábor, skoro še mesta ne poznajo, kajti grda mlaka se jo izpremenila tokom let v rodovito njivo in tretji rod o tem sigurno ničesar ne bo védel.

Kaj pa je vsemu temu vzrok? Gori smo že omenili, da je Ložnica izpirala za povódenj bližnjo zemljo, narejala jarke in mlakuže in jih polnila z vsakovrstno nesnago, med katero je bilo časih tudi kaj slastnega za zobé. Ali kmet obrača, gosposka pa obrne! Ker so se pritožbe zaradi škode po vodi vedno množile, ukazalo se je kmetom napraviti na desnem bregu nasip, ki naj jih v bodoče varuje nesreče. A jarki in mlakuže, posebno po občinskih pašnikih, ostali so mnogo mnogo let in česar ni mogla dajati tekoča voda več, nadomestovala je dežnica in snežnica. Vendar tudi sedaj še ni povsod vse v redu, zlasti ondu ne, kjer je zemlja lastnina vseh občanov. Drugje pa se je pretvorilo nezdravo, vlažno ozemlje v rodovite njive, sočnate travnike in mestoma celó v hmeljnike.

Nedolžnega k a č j e g a p a s t i r j a je spravila prostega ljudstva domišljija v posebno zvezo s kačami, katerim naj bi pot kazal. Zatorej se ni varno kopati v vodi, nad katero letajo ti premokrilci, kajti kolikor je teh nad vodo, toliko kač v vodi.

Dečki na kmetih imajo navado, da se radi spravijo na drevje, bodisi zavoljo sadja bodisi zaradi tega, da se razveseljujejo po svoje. Zlasti ob nedeljah, ko ni treba trgati hlač po šolskih klopéh, pa tudi ne opravljati kakšnega dela, zberó se radi ter pohajkujejo po logih in gozdih. Skrbne matere nam niso mogle nikdar dosti v glavo vcepiti strahú pred kačami, ki neki ob nedeljah kaj radé splezajo na drevje. Zlasti pa je dan Vélike gospojnice tako svet, da kače ne smejo na zemlji ostajati, zato so spravijo vse na drevje.

V Kamniku nad Grižami je kača, velika kakor senéna žrd, ki človeka takoj zadavi in požrè.

Kače, »pikajo« z želom, katero kaj radé pomáljajo iz gobca.

Kakor marsikje drugje je tudi ob Ložnici navada, da potrosijo z blagoslovljenimi jajčjimi lupinami okoli hiše na Veliko noč nadej se, da kače ne bodo mogle vánjo.

M o d r á s a moramo po tem, kakor se nam opisuje, in po njegovih svojstvih staviti med bajna bitja. Môdras je kratkega debelega trupla in nosi na glavi greben. Barve je zelene in nekako z dlako pokrit; strupen pa tako, da človek takoj omahne, ako ga je zadel. Prebiva najrajši v grmovji in skalovji po vinógradih in jezen zažvižga tako silno, da mu devet drugih pride na pomoč. Ako ga razdražiš, meče se za teboj in gorje ti, kajti ne uideš mu nikdar ...

Odlomek, ki na kratko omenja ljudsko izročilo iz Savinjske doline v zvezi s kačjimi pastirji, izhaja izpod peresa Martina Cilenška, objavljen pa je bil v drugem nadaljevanju prispevka »Kaj pripovedujejo ljudje ob Ložnici«, leta 1887 v časopisu *Ljubljanski zvon* (CILENŠEK, 1887; *Ljubljanski zvon* 7(4): 225). Zgodba je zanimiva tudi iz odonatološkega vidika, saj gre za eno relativno zgodnjih omemb imena nam ljubih žuželk v slovenskem slovstvu, poleg tega pa verjetno za prvi avtohtoni opis ljudskega izročila v povezavi s kačjimi pastirji iz naših krajev. Če spomnimo, prvo objavljeno omembo izraza »kačji pastir« v slovenskem slovstvu je najti v Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860 (KIAUTA, 2015), čemur sledijo Erjavčevi prevodi *Prirodopisa* iz let 1864, 1872 in 1881 (KIAUTA, 2016), v to obdobje pa sodi npr. tudi Tuškov prevod knjige *Štirje letni časi* iz leta 1867 (BEDJANIČ, 2017). Omemb kačjih pastirjev v ljudskem izročilu iz našega prostora sicer ni zelo veliko. Tako npr. KELEMINA (1930) med drugim navaja: »... Kjer leta Kačec ali Kačji pastir, tam je kača in se torej tam ni varno kopati. Kačji pastir ima pik strupen za devet kač...« (ponatis *Erjavecija* 5: 18-19). Podobno zgodbo povzema v obširnejši predstavitvi kačjih pastirjev v simbolih in vražah tudi OVSEC (2004) (ponatis *Erjavecija* 19: 20-21).

Martin Cilenšek (1848-1936) je bil učitelj, botanik in poljudnoznanstveni pisec, po rodu iz Gotovelj pri Žalcu. Objavil je vrsto poljudnoznanstvenih sestavkov iz botanike ter naravoslovno in domoznansko obarvane potopise. V *Ljubljanskem zvonu* je posegel tudi na področje ljudskega izročila. V spisu »Kaj pripovedujejo ob Ložnici«, ki je izšlo v več delih, je zbral narodne pripovedke, bajke in šege iz Savinjske doline. Njegovo najpomembnejše delo je *Naše škodljive rastline v podobi in besedi*, ki ga je v petih zvezkih izdala Mohorjeva družba (1892–96) in predstavlja bogat vir rastlinskega imenoslovja (PETERLIN, 2013).

LITERATURA:

BEDJANIČ, M., 2017. Kačji pastirji v literaturi: Ivan Tušek: Štirje letni časi. *Erjavecija* 32: 80-84.
CILENŠEK, M., 1887. Kaj pripovedujejo ljudje ob Ložnici II. *Ljubljanski zvon* 7(4): 222-226.

- KIAUTA, B., 2015. Naslovnici pod rob: Geslo "kačji pastir" pri starejših slovenskih slovarnikih in pregled slovenskih nazivov za razne vrste v slovstvu do konca 20. stoletja. *Erjavca* 30: 1, 3-12.
- KIAUTA, B., 2016. Naslovnici pod rob: Kačji pastirji v delih Frana Erjavca (1834-1887), z razpravo o njegovem pogledu na bubo v njih metamorfozi, v luči obeh glavnih hipotez o evoluciji hemimetabolije. *Erjavca* 31: 1-11.
- KELEMINA, J., 1930. *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom*. Družba Sv. Mohorja, Celje. 404 str.
- OVSEC, D. J., 2004. Živali v simbolih in vražah: Kačji pastir. *Gea* 14(9): 39.
- PETERLIN, S., 2013. Čilenšek, Martin (1848–1936). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi159193/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (23. oktober 2021)

(M. BEDJANIČ)

REDNA LETNA SKUPŠČINA SLOVENSKEGA ODONATOLOŠKEGA DRUŠTVA 2022

Izvedba redne letne skupščine SOD v letu 2022 je bila za upravni odbor precej manj stresna kot leto pred tem. Sama izvedba je bila sicer podobna, a smo imeli tokrat več izkušenj in več zaupanja v sodelovanje naših članov preko elektronske pošte. Vabilo na skupščino smo članstvu poslali 4-III-2022. Redna letna skupščina društva pa se je začela 14-III-2022 ob 19:00 na spletni platformi ZOOM s predstavitvijo gradiv. Poleg predstavitve posameznih aktivnosti, ki smo jih izvedli v preteklem letu in jih načrtujemo za prihodnji dve leti, so imeli člani možnost podati tudi svoje komentarje, poglede in ideje. Skupščina je skladno s statutom društva potekala dopisno preko elektronske pošte s pričetkom 14-III-2022 in zaključkom 21-III-2022. Navodila za potek skupščine so člani sprejeli ob začetku skupščine skupaj z gradivi.

Organi društva so na skupščini predstavili izpeljane aktivnosti v letu 2021. Prav tako smo se seznanili s planom dela za leto 2022 in tudi nekaterimi dolgoročnimi plani, po letu 2022. Poseben poudarek pri planih smo dali organizaciji 6. evropskega odonatološkega kongresa (ECOO 2022) v Kamniku, ki je bil eden večjih, če ne največji podvig v zgodovini našega društva.

Na skupščini je skupaj sodelovalo 75 članov, kar je sicer eden manj kot lani, a vseeno za naše društvo zelo lepa številka. S tako visoko udeležbo smo za leto 2022 izpolnili zakonodajna merila glede aktivnega članstva na letnih zborih društev za ohranitev statusa delovanja v javnem interesu.

(P. KOGOVŠEK)